

Informaatiolukutaito: määritelmät ja käyttötarkoitus

Kirjallisuuskatsaus käsitteen informaatiolukutaito tarkoituksenmukaisuudesta

Informaatiolukutaito: määritelmät ja käyttötarkoitus

Kirjallisuuskatsaus käsitteen informaatiolukutaito tarkoituksenmukaisuudesta

Suvi Alaranta
Opinnäytetyö
Syksy 2018
Kirjasto- ja tietopalvelun
tutkinto-ohjelma
Oulun ammattikorkeakoulu

TIIVISTELMÄ

Oulun ammattikorkeakoulu

Liiketalouden ammattikorkeakoulututkinto, kirjasto- ja tietopalvelun tutkinto-ohjelma

---

Tekijä(t): Suvi Alaranta

Opinnäytetyön nimi: Informaatiolukutaito: määritelmät ja käyttötarkoitus; kirjallisuuskatsaus käsitteen informaatiolukutaito tarkoituksenmukaisuudesta

Työn ohjaaja: Jorma Niemitalo

Työn valmistuslukukausi ja -vuosi: Syksy 2018

Sivumäärä: 37

Opinnäyte on tehty Oulun ammattikorkeakoulun liiketalouden yksikön toimeksiantona. Tutkielman aiheena on informaatiolukutaito. Se on osoittautunut kiistellyksi aiheeksi. Työssä selvitetään käsitteen informaatiolukutaito syntyhistoriaa, käyttötarvetta ja käsitteelle annettuja erilaisia määritelmiä. Tavoitteena on tarkastella kyseisen käsitteen merkitystä nyky-yhteiskunnassa, sekä käsitteen suhdetta vastaaviin uuslukutaitokäsitteisiin.

Työssä esitellään käsitteen keskeisiä määritelmiä ja viralliset standardit. Keskeisiä käsitteitä ovat informaatiolukutaito, uuslukutaitokäsitteet, mediakasvatus, medialukutaito, monilukutaito, tiedonhankinta ja tiedonhaku. Tutkimusmenetelmänä käytetään kuvailevaa kirjallisuuskatsausta. Metodien avulla pystytään vastaamaan esitettyihin tutkimuskysymyksiin. Aiheesta on etsitty laadukkaana pidettyä alan tutkimuskirjallisuutta, julkaisuja ja artikkeleita. Lisäksi on perehdytty informaatiolukutaidon virallisiin standardeihin.

Informaatiolukutaito voidaan määritellä monin eri tavoin. Lyhyesti määriteltynä informaation etsinnän, hankkimisen, arvioinnin ja soveltamisen valmiuksia kutsutaan informaatiolukutaidoksi (information literacy). Se on yksi uuslukutaitokäsitteistä. Kuvauksia, malleja ja teorioita on kuitenkin lukuisia. Käsillä olevaan esitykseen on koottu tärkeimmät ja käytetyimmät klassikkomallit, sekä kansainväliset, viralliset standardit.

Tutkimuksessa osoitetaan, että analyysin kohteena olevilla uuslukutaitokäsitteillä tarkoitetaan enimmäkseen samaa asiaa, mutta niitä käytetään eri yhteyksissä eri puolia painottaen. Käsillä olevassa työssä on pohdittu informaatiolukutaidon suhdetta muihin uuslukutaitokäsitteisiin. Informaatiotutkimuksen oppiaineen sisällä käsitteen määrittelystä on päästy yksimielisyyteen, mutta eri tieteenalojen välillä puhutaan samasta asiasta eri käsitteillä.

Asiasanat: informaatiolukutaito, mediakasvatus, medialukutaito, monilukutaito, tiedonhankinta, tiedonhaku, uuslukutaidot

ABSTRACT

Oulu University of Applied Sciences
Degree programme in Library and Information Services

Author(s): Suvi Alaranta

Title of thesis: Information literacy: definitions and applicability; detecting the enduring relevance of the concept

Supervisor(s): Jorma Niemitalo

Autumn 2018

Number of pages: 37

This thesis is written on assignment from the School of Business and Information Management at Oulu University of Applied Sciences. The subject of the present dissertation is information literacy. The given concept has turned out to be a contested one. The thesis analyzes the history, applicability and various definitions of the concept. The aim of the thesis is to analyze the meaning of information literacy in today's society, in particular in terms of its relationship to other, corresponding concepts.

The thesis presents the main definitions and standards of information literacy. The key concepts include information literacy, information skills, media education, media literacy, multiliteracy and information seeking. The method of the study is descriptive literature review. The chosen method allows one to answer the research questions in the most proper way. In practice this has meant critically engaging with key scholarly literature and articles discussing the concept and detecting the official standards.

There are several ways to define information literacy. In the most concise definition, information literacy concerns the ability to seek, acquire, evaluate, and use information. It is one of many corresponding concepts dealing with new forms of literacy. However, there exist several definitions, models and theories of information literacy. The present thesis discusses the most prominent and widely used models as well as internationally accepted official standards.

The thesis demonstrates that the corresponding concepts of new literacy more or less focus on the same issue as information literacy, but these various corresponding concepts are used in different contexts, with slightly different emphasis. The present study discusses the relationship of information literacy to these corresponding concepts. Within the discipline of information studies, a consensus has emerged regarding the concept of information literacy, but other disciplines and scientific discourses often use different concepts while discussing what is basically the same thing.

Keywords: information literacy, information skills, information seeking, media literacy, media education, multiliteracy

SISÄLLYS

1	JOHDANTO.....	6
2	TUTKIMUSTEHTÄVÄN KUVAUS	8
2.1	Keskeisten käsitteiden määrittely	8
2.2	Tutkimustehtävän kysymyksenasettelu	9
2.3	Metodina kuvaileva kirjallisuuskatsaus.....	10
3	INFORMAATIOLUKUTAIDON MÄÄRITELMÄT	11
3.1	Informaatiolukutaidon lyhyt historia	11
3.2	Informaatiolukutaidon keskeiset määritelmät	14
3.2.1	ACRL:n standardit.....	14
3.2.2	SCONUL:in Seitsemän pilarin malli	16
3.2.3	Kulthaun tiedonhankinnan prosessimalli	18
3.2.4	Eisenbergin & Berkowitzin The Big Six Skills- malli	20
3.2.5	Andrettan näkemyksiä.....	21
4	INFORMAATIOLUKUTAITO SUOMESSA, SUHTEESSA MUIHIN UUSLUKUTAITOKÄSITTEISIIN JA KÄSITTEEN KÄYTTÖKELPOISUUS NYKYAJASSA...23	
4.1	Informaatiolukutaito Suomessa	23
4.2	Informaatiolukutaidon suhde muihin uuslukutaitokäsitteisiin	25
4.3	Käsitteen informaatiolukutaito käyttökelpoisuus nyky-yhteiskunnassa.....	27
5	JOHTOPÄÄTÖKSET	30
	LÄHTEET	33

1 JOHDANTO

Opinnäyte on tehty Oulun ammattikorkeakoulun liiketalouden yksikön toimeksiantona. Tutkielman aiheena on informaatiolukutaito. Kiinnostus aiheeseen on noussut pintaan opintojen aikana omasta pohdinnasta, miten informaatiolukutaito määritellään. Mitä kaikkea käsite sisältää ja miten se eroaa muista uuslukutaitokäsitteistä. Informaatiolukutaito on tärkeä aihe, koska tänä päivänä informaatiotulva on niin laaja. Elämme valeutisten ja informaatiotosodan aikaa. On tärkeää pystyä erottamaan luotettavat tiedonlähteet esimerkiksi trollauksesta.

Kirjasto- ja tietopalvelualla informaatiolukutaito on pitkään ollut keskeinen käsite. Informaatiolukutaito on osoittautunut kiistellyksi käsitteeksi. Tämän työn tarkoituksena on selvittää, miten ja millaisissa olosuhteissa käsite on syntynyt. Tarkoituksena on myös kartoittaa ja kuvata, miten kyseistä käsitettä on määritelty eri aikoina syntymästä nykyhetkeen. Lisäksi tarkastellaan käsitettä suhteessa muihin uuslukutaitokäsitteisiin. On tullut myös tarve selvittää käsitteen merkitystä ja hyödyllisyyttä nykyhetkessä. Käsillä olevassa työssä ei tarkastella kirjastojen ja koulujen välistä yhteistyötä. Edellä mainitusta näkökulmasta on tehty Suomessa paljon tutkimusta. Tutkielma kasvaisi liian laajaksi, jos kirjastojen ja koulujen välinen yhteistyö liitettäisiin mukaan.

Aihetta lähestytään informaatiotutkimuksen näkökulmasta. Käsite informaatiolukutaito on syntynyt informaatiotutkimuksen perinteestä ja siinä painottuu tiedonhankinnan ja käytön näkökulma (Sormunen & Poikela 2008, 11). Tutkielmassa keskeisiä käsitteitä ovat informaatiolukutaito, uuslukutaitokäsitteet, mediakasvatus, medialukutaito, monilukutaito, tiedonhankinta ja tiedonhaku. Tutkimusmenetelmänä käytetään kuvailevaa kirjallisuuskatsausta. Tämän metodin avulla pystytään vastaamaan esitettyihin tutkimuskysymyksiin. Tutkimusaineisto sisältää laadukkaana pidettyä alan tutkimuskirjallisuutta, julkaisuja ja artikkeleita sekä lisäksi viralliset standardit.

Tutkielma koostuu viidestä luvusta. Tässä luvussa johdatellaan lukijaa työn aiheeseen. Toisessa luvussa asetetaan tutkimuskysymykset, esitellään keskeiset käsitteet ja tutkimusmetodi, jota on käytetty käsillä olevassa tutkielmassa. Kolmannessa luvussa esitellään informaatiolukutaidon historiaa lyhyesti ja

kuvataan informaatiolukutaidon määritelmät. Neljännessä luvussa tarkastellaan informaatiolukutaitoa Suomessa, käsitteen suhdetta muihin uuslukutaitokäsitteisiin ja pohditaan käsitteen käyttökelpoisuutta nykyajassa. Viidennessä päätäntäluvussa käydään tiivistetysti läpi tutkielman keskeinen anti ja johtopäätökset sekä pohditaan näiden perustalta käsitteen informaatiolukutaito mahdollista nykyistä sovellettavuutta.

Informaatiolukutaidon ajatellaan nykyään olevan kansalaistaito, jota on kehitettävä läpi elämän. Kirjastoilla on merkittävä ja tärkeä rooli informaatiolukutaidon edistämisessä. Yleisten kirjastojen perinteisenä tehtävänä on aina pidetty lukutaidon, sivistyksen ja kulttuurin edistämistä. Niiden toimintaa säädetään lailla, Suomen kirjastolain mukaan.

Kuten Kiukaanniemi toteaa opinnäytetyönsä loppulauseessa, niin informaatiolukutaito on tänään ja kasvavissa määrin tulevaisuudessa olennainen osa yhteiskunnallista hermokudosta. Se muodostaa vankan perustan tietojen tehokkaaseen käsittelyyn, välittämiseen ja arvioimiseen sekä päätöksentekoon. Siksi on tärkeää pohtia käsitteen sisältöä ja merkitystä. (Kiukaanniemi 2014, 159, viitattu 14.6.2018.) Kiukaanniemi tiivistää osuvasti informaatiolukutaidon ydintehtävän ja yhteiskunnallisen merkityksen.

2 TUTKIMUSTEHTÄVÄN KUVAUS

Tässä luvussa määritellään tutkimustehtävän kannalta keskeiset käsitteet, sekä asetetaan tutkimuskysymykset ja esitellään tutkimusmetodi. Keskeisiä käsitteitä ovat informaatiolukutaito, tiedonhaku, tiedonhankinta, uuslukutaitokäsitteet, medialukutaito, mediakasvatus ja monilukutaito. Tutkimusmetodina käytetään kuvailevaa kirjallisuuskatsausta.

2.1 Keskeisten käsitteiden määrittely

Informaatiolukutaito. Lyhyesti määriteltynä informaation etsinnän, hankkimisen, arvioinnin ja soveltamisen valmiuksia kutsutaan informaatiolukutaidoksi (information literacy). Se on yksi uuslukutaitokäsitteistä.

Tiedonhaku. On tiedonhankinnan prosessin teknistä tietojen etsimistä. Tietoa etsitään yleensä tietojärjestelmistä. (Haasio & Savolainen 2004, 12.)

Tiedonhankinta. On tiedonhakua laajempi käsite. Tiedonhankinta on suunnitelmallista tiedon etsimistä, jolla on tavoite. Se on tarvittujen tiedonlähteiden tunnistamista ja valikoimista. (Haasio & Savolainen 2004, 28.) Tiedonhankintataidoilla tarkoitetaan, että käyttäjä osaa hakea, käyttää, analysoida ja arvioida eri tiedonlähteistä saatavaa tietoa. Hän osaa käyttää sitä arvioiden ja soveltaen omaan tarpeeseensa.

Uuslukutaitokäsitteet. Korostavat näkemystä, etteivät mekaaninen luku-, kirjoitus- ja laskentataito ole riittäviä oppimistavoitteita tietoyhteiskunnassa. Uuslukutaitokäsitteitä ovat informaatiolukutaidon lisäksi muun muassa digitaalinen lukutaito ja medialukutaito.

Medialukutaito. On kykyä ymmärtää ja lukea mediaa, suodattaa ja arvioida kriittisesti informaatiota. Medialukutaitoinen ihminen osaa käyttää mediaa turvallisesti ja monipuolisesti, ilmaista itseään monin eri tavoin, osallistua yhteisiin asioihin, sekä tuottaa ja arvioida erilaisia mediatekstejä (Sallmén 2016, 1, viitattu 14.6.2018).

Mediakasvatus. On oppimista ja kasvua median parissa. Sillä kehitetään mediakulttuurissa elämisen perustaitoja. Tavoitteena on kriittinen medialukutaito.

Monilukutaito. Lyhyesti määriteltynä monilukutaidolla tarkoitetaan erilaisten tekstien tulkitsemisen, tuottamisen ja arvottamisen taitoja, jotka auttavat oppilaita ymmärtämään monimuotoisia kulttuurisia viestinnän muotoja, sekä rakentamaan omaa identiteettiään (Luukka 2013, 2, viitattu 19.6.2019).

2.2 Tutkimustehtävän kysymyksenasettelu

Tutkielman tehtävänä on kartoittaa ja analysoida informaatiolukutaitoa käsitteenä. Miten käsite on syntynyt, mihin tarpeeseen ja minkälaisia määritelmiä sille on annettu ja miten se suhteutuu muihin uuslukutaitokäsitteisiin. Tavoitteena on tehdä selvitystyö, miten kyseistä aihetta on määritelty ja millaisissa olosuhteissa se on syntynyt. Tarkoitus on valottaa käsitteen historiaa ja kehityskulkua eli miten käsite on syntynyt ja milloin sitä on alettu yleisemmin käyttää kirjastoissa.

On syytä pohtia myös rajanvetoa eri uuslukutaitokäsitteiden välillä. Joskus puhutaan informaatiolukutaidosta ja toisinaan taas mediakasvatuksesta. Tarkoitetaanko niillä samaa asiaa vai onko käsitteissä eroa? Entä onko määritelmästä yksimielisyyttä alan tutkijoiden keskuudessa?

Täytyy pohtia myös informaatiolukutaito käsitteen ajankohtaisuutta. Käsitteen syntyäikoihin 1970-luvulla elettiin kuitenkin melko erilaisessa yhteiskunnassa viestintää ajatellen. Televisiokanavia oli vähän, kodeissa ei ollut tietokoneita eikä Internetistä tiedetty vielä mitään. Voiko siis sama käsite olla edelleen käyttökelpoinen? Onko aika ajanut tämän käsitteen ohi? Kysymys oli noussut esiin myös vuoden 2011 LILAC:in (the information literacy conference) vuosittain järjestämässä konferenssissa. Lontoon Metropolitanin yliopistossa professorina toimiva Susie Andretta on kirjoittanut konferenssin pohjalta artikkelin, jonka sisältöihin palataan luvussa 4.3.

2.3 Metodina kuvaileva kirjallisuuskatsaus

Tutkielmassa käytetään metodina kuvailevaa kirjallisuuskatsausta. Kirjallisuuskatsaus on metodi, jossa tehdään tutkimusta tehdystä tutkimuksesta eli kootaan yhteen tutkimustuloksia, jotka toimivat pohjana taas uudelle tutkimukselle (Salminen 2011, 1, viitattu 14.6.2018). Kirjallisuuskatsaukset jaotellaan eri tyyppeihin ja kuvaileva kirjallisuuskatsaus on yksi käytetyimmistä perustyypeistä (Salminen 2011, 6). Kuvaileva kirjallisuuskatsaus jaotellaan vielä alatyyppeihin. Käsillä olevassa tutkielmassa tehdään aineistojen pohjalta narratiivinen kirjallisuuskatsaus. Niissä käytetyt aineistot ovat usein laajoja ja aineiston valintaa eivät rajaa tiukasti rajatut metodiset säännöt. (Salminen 2011, 6.)

Narratiivisen kirjallisuuskatsauksen avulla kyetään antamaan laaja kuva informaatiolukutaidosta käsitteenä. Sen avulla voidaan kuvata käsitteen historiaa ja kehityskulkua. Tutkielman tavoitteena on esitellä käsitteen informaatiolukutaito synty ja historia lyhyesti. Metodien avulla pystytään kuvailemaan keskeisiä klassikkoteorioita ja viralliset standardit informaatiolukutaidosta. Kuvailevana tutkimusmetodina narratiivinen katsaus auttaa ajantasaistamaan tutkimustietoa. Tavoitteena on päästä kirjallisuuskatsausten mukaiseen synteesiin, ei niinkään analyttisiin tuloksiin informaatiolukutaidon määritelmistä ja käyttökelpoisuudesta, tai suhteessa muihin uuslukutaitokäsitteisiin.

3 INFORMAATIOLUKUTAIDON MÄÄRITELMÄT

Informaation etsinnän, hankkimisen, arvioinnin ja soveltamisen valmiuksia on alettu kutsua informaatiolukutaidoksi. Käsite on vakiintunut käyttöön kansainvälisesti vähitellen 2000-luvun kuluessa. Informaatiolukutaidon ydinaines koostuu tiedontarpeiden tunnistamisesta, tiedonlähteiden hallinnasta, tiedon hankinnasta ja käytöstä. Informaatiolukutaito on yksi uuslukutaitokäsitteistä, joilla korostetaan näkemystä, etteivät mekaaninen luku-, kirjoitus- ja laskentataito ole enää riittäviä oppimistavoitteita nykyisessä tietoyhteiskunnassa (Sormunen & Poikela 2008, 10). Informaatiolukutaito voidaan määritellä monin eri tavoin. Kuvauksia, malleja ja teorioita on lukuisia.

Tässä luvussa esitellään käsitteen informaatiolukutaito historiaa ja syntyperää lyhyesti. Sen jälkeen kuvataan käsitteen määrittelyä, esitellään erilaisia teorioita ja malleja. Tähän esitykseen on koottu tärkeimmät ja käytetyimmät klassikkomallit sekä viralliset standardit. Esiteltävät mallit ovat tulleet valituiksi tutkielmaan, koska niitä käytetään edelleen Suomessa pohjana tiedonhaun opetuksessa ja alan tieteellisissä tutkimuksissa viitataan niihin yhä uudestaan.

3.1 Informaatiolukutaidon lyhyt historia

Informaatiolukutaidon historiaa ja taustoja selvittäessä kävi nopeasti selväksi, että kyseinen käsite on syntynyt Yhdysvalloissa. Siellä on tehty paljon aiheeseen liittyvää tieteellistä tutkimusta ja viralliset, kansainväliset standardit ovat Yhdysvalloista lähtöisin.

Käsitteen informaatiolukutaito juuret juontavat 1970-luvun Yhdysvaltoihin. Vuonna 1974 American Information Industry Associationin (IIA) johtaja Paul Zurkowski teki ehdotuksen, että informaatiolukutaito nostettaisiin 1980-luvun kansalliseksi tavoitteeksi Yhdysvalloissa. Työelämän tarpeet olivat muuttuneet paljon tietotekniikan kehittymisen myötä. Zurkowskiin määritelmä informaatiolukutaidosta on vielä hyvin kapea-alainen verrattuna nykyajan määritelmiin

informaatiolukutaidosta. Hänen määritelmänsä mukaan informaatiolukutaitoinen ihminen on oppinut tekniikat ja taidot käyttämään laaja-alaisesti sekä primäärisiä tiedonlähteitä että informaatiotyökaluja tiedonhankintaansa. (Bawden 2001, 230, viitattu 16.8.2018.)

Aiemmin oli käytetty käsitettä kirjastolukutaito, library literacy. Muita vastaavia käsitteitä ovat kirjastotaidot, kirjastonkäyttötaidot ja kirjastonkäytön opetus. (Priha, Santala & Sipilä 2003, 4.) Informaatiolukutaidon juurten nähdään olevan nimenomaan kirjastojen käyttäjäkoulutuksessa (Bruce 2000, 3, viitattu 16.8.2018). Yhdysvalloissa alettiin jo 1970- ja 1980- luvuilla käyttää yleisemmin käsitettä informaatiolukutaito, information literacy, samalla kun kyseinen taito nostettiin kansalliseksi tavoitteeksi. Informaatiolukutaito viittaa paljon laajempaan ilmiöön kuin kirjastolukutaito. 1980-luvun jälkipuoliskolla informaatiolukutaidon käsite laajeni merkittäväällä tavalla, kun yleiset oppimistaidot ja elinikäisen oppimisen ajatus kytkeytyivät osaksi informaatiolukutaidon määritelmää. (Kuhlthau 1987, 12-20, viitattu 14.6.2018.)

Seuraavaksi esitellään American Library Association, ALA:n ja sen alajärjestöjen Association of College and Research Libraries, ACRL:n, sekä American Association of School Librarians, AASL:n, julkaisemia standardeja ja muita merkittäviä edistysaskelia informaatiolukutaidon edistämiseen liittyen. Käytän jatkossa edellä mainittuja lyhenteitä kirjoittaessani näistä järjestöistä. Kyseiset standardit ovat merkittäviä ennen muuta sen vuoksi, että niiden myötä on saatu yhtenäiset kriteerit informaatiolukutaidon määrittelyyn ja vaatimuksiin.

ALA julkaisi vuonna 1989 raportin, jossa on määritelty kriteerit, millainen on informaatiolukutaitoinen henkilö. Se oli ensimmäinen virallinen, kattava kuvaus informaatiolukutaidosta (Bawden 2001, 233). Raportin myötä 1980-luvun loppuun mennessä informaatiolukutaito nähtiin olennaisilta osin laajana, ennen kaikkea koulutuksellisenä haasteena (Bruce 2000, 3). Raportin mukaan informaatiolukutaitoinen henkilö:

- tunnistaa tiedon tarpeen
- tietää, millaista tietoa ongelmanratkaisuun tarvitaan
- kykenee paikantamaan, arvioimaan ja tehokkaasti käyttämään tarvitsemaansa tietoa

- tietää, miten tieto on järjestetty, miten se löytyy ja miten sitä voi jakaa, joten hänellä on kyky oppia. (ALA 1989, viitattu 29.8.2018.)

Vuonna 1997 perustettiin Institute for Information Literacy, IIL, ACRL:n osaksi. Tämä oli merkittävä edistysaskel informaatiolukutaidon edistämisen kannalta. Asialle oli nyt perustettu oma instituutti. Sen tarkoituksena on tukea informaatiolukutaitoon liittyvää työtä sekä edistää kirjastonhoitajien kouluttautumista ja tiedonhaun opetuksen yhdistämistä yliopistojen ja korkeakoulujen tutkintovaatimuksiin. (Priha ym. 2003, 5.)

Kouluja varten julkaistiin informaatiolukutaitostandardit vuonna 1998 American Association of School Librarians, AASL, toimesta. He julkaisivat Information Power-ohjelman. Siinä on jaettu osaamistavoitteet kolmeen osa-alueeseen. Ne ovat informaatiolukutaito, itsenäinen oppiminen ja sosiaalinen vastuuntunto. (Priha ym. 2003, 5.)

Isossa-Britanniassa kirjasto- ja informaatiokomissio, Library and Information Commission, julkaisi tiedonhallintataitoja käsittelevän tutkimuksen vuonna 1999. Raportissa informaatiolukutaito määriteltiin näin:

- jäsentynyt kysymyksenasettelu
- tietolähteiden monipuolinen käyttö
- hankitun tiedon merkityksen, luotettavuuden ja laadun arviointi
- turhan ja liiallisen hylkääminen
- tiedon käyttäminen ja soveltaminen päätöksenteossa
- päätösten tallennus ja perustelu. (Priha ym. 2003, 8.)

Vuonna 2000 saavutettiin tärkeä tavoite, kun ACRL julkaisi informaatiolukutaitostandardit korkeakouluopetusta varten. ACRL suosittelee standardien käyttämistä maailmanlaajuisesti ja niiden kääntämistä omalle äidinkielelle. Käytännössä niitä ei ole kuitenkaan sovellettu kirjaimellisesti. Standardit ovat toimineet enemmänkin mallina ja keskustelun pohjana ja niitä on muokattu omien tarpeiden mukaisiksi. (ACRL 2000, viitattu 29.8.2018.)

Vuonna 2001 ALA julkaisi kirjastojen henkilökunnalle informaatiolukutaito- opasteen A Library Advocate`s Guide to Building Information Literate Communities. Siihen on koottu informaatiolukutaitotavoitteet eri koulutusasteille, sekä tiedotusmateriaalia ja ohjeita eri kohderyhmien tiedottamiseen. (ALA 2001, viitattu 29.8.2018.)

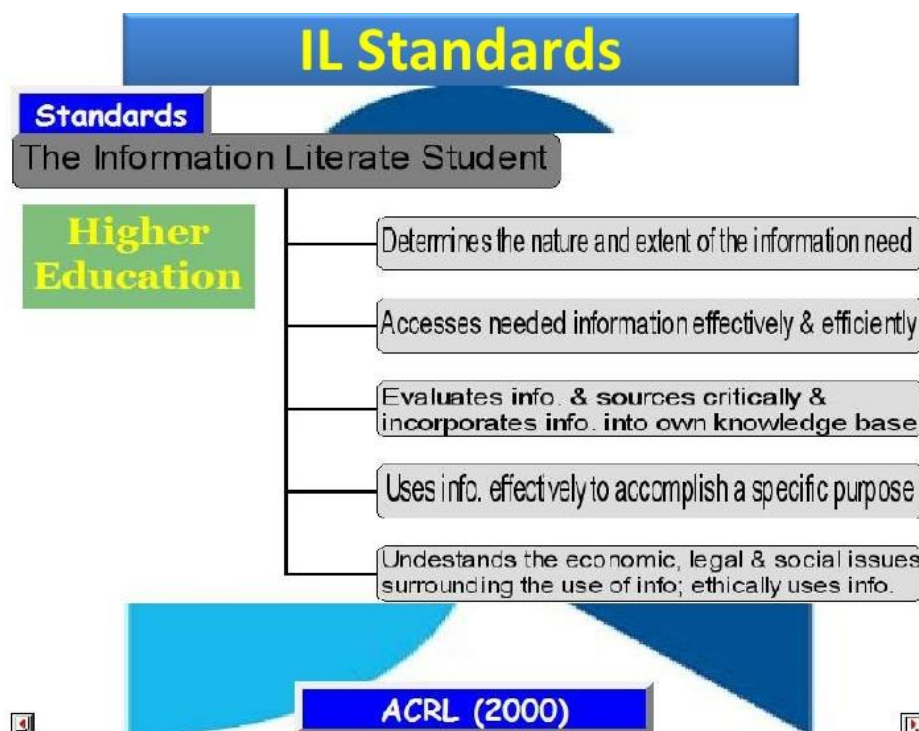
3.2 Informaatiolukutaidon keskeiset määritelmät

Informaatiolukutaidon teorioita, standardeja, malleja ja kuvauksia on lukuisia. Seuraavassa esitellään ACRL:n vuonna 2000 julkaisemat viralliset standardit, SCONUL:in malli vuodelta 1999, sekä kaksi klassikkoteoriaa eli Carol Collier Kulthaun tiedonhankinnan prosessimalli sekä Eisenbergin & Berkowitzin tavaramerkki The Big Six Skills- malli. Keskittyminen juuri näihin malleihin perustuu siihen, että ne ovat edelleen tänä päivänä käytettyjä ja niihin tukeudutaan alan tutkimuksessa yhä uudelleen. Suomessa on yliopistokirjastoissa käytössä ACRL:n standardit suomeksi käännettyinä. Lisäksi valtaosassa informaatiolukutaidosta tehdyissä tutkimuksissa on käytetty pohjana Kulthaun ja Eisenbergin & Bergowitzin malleja.

3.2.1 ACRL:n standardit

ACRL julkaisi standardit Yhdysvalloissa vuonna 2000. Ne määrittävät informaatiolukutaidon opetusta yliopisto- ja korkeakoulukirjastoissa. Julkaisu koostuu viidestä standardista ja niihin liittyvistä 22 suoritusindikaattorista sekä tuloksista, joita on listattu jokaiselle suoritusindikaattorille erikseen. Julkaisun alussa on määritelty käsite informaatiolukutaito sekä sen merkitys korkeakouluopiskelijoille. Alussa annetaan myös ohjeita standardien käytöstä ja informaatiolukutaidon arvioinnista. (Priha ym. 2003, 12.) Helsingin yliopiston Opiskelijakirjaston vuonna 2001 suomentamat ja korjaamat standardit eli osaamistavoitteet ovat seuraavat:

1. Osaamistavoite: informaatiolukutaitoinen opiskelija määrittelee tarvittavan tiedon luonteet ja laajuuden
2. Osaamistavoite: informaatiolukutaitoinen opiskelija hakee tarvittavan tiedon tehokkaasti
3. Osaamistavoite: informaatiolukutaitoinen opiskelija arvioi tietoa ja sen lähteitä kriittisesti ja liittää valitsemansa tiedon omaan tietopohjaansa ja arvojärjestelmäänsä
4. Osaamistavoite: informaatiolukutaitoinen opiskelija käyttää yksin tai ryhmän jäsenenä tietoja tehokkaasti hyväkseen saavuttaakseen tietyn tavoitteen
5. Osaamistavoite: informaatiolukutaitoinen opiskelija ymmärtää useita taloudellisia, oikeudellisia ja yhteiskunnallisia kysymyksiä, jotka liittyvät tiedon käyttöön, ja käyttää tiedonlähteitä ja tietoa eettisesti ja laillisesti oikein. (Informaatiolukutaidon osaamistavoitteet 2001, viitattu 14.6.2018.)

KUVIO 1. ACRL:n standardit. ACRL 2000. Viitattu 25.11.2018.

3.2.2 SCONUL:in Seitsemän pilarin malli

Standing Conference of National and University Libraries, SCONUL, julkaisi vuonna 1999 Isossa-Britanniassa informaatiolukutaidon tilanneasiakirjan Seitsemän pilarin mallin. Tämä malli poikkeaa muista standardeista siinä, että siinä kuvataan informaatiolukutaidon oppimisen prosessiluonnetta. Prosessia havainnollistetaan "taitopilareilla" (SCONUL, 1999, viitattu 14.6.2018). Niiden sisältö on seuraava:

1. tiedontarpeen tunnistaminen
2. erilaisten tiedonhankintatapojen tiedostaminen
  - tieto sopivista lähteistä (painetut ja muut lähteet)
  - sopivimman resurssin valinta kyseiseen tehtävään
  - lähteiden saavutettavuuden tiedostaminen
3. suunnitelmat tiedon paikantamiseksi
  - tarvetta vastaavan systemaattisen menetelmän kehittäminen
  - tietokantojen rakenteiden periaatteiden ymmärtäminen
4. tiedon paikantaminen ja hankkiminen
  - soveltuvien hakutekniikoiden kehittäminen (Boolean operaattorit)
  - informaatio- ja kommunikaatiotekniikoiden käyttäminen (kansainväliset akateemiset verkostot)
  - soveltuvien indeksointi- ja lyhennelmäpalveluiden, viiteindeksien ja tietokantojen käyttäminen
  - uutuusilmoituspalveluiden käyttäminen
5. eri lähteistä saadun tiedon vertailu ja arviointi
  - yksipuolisuuden ja auktoriteettien tunnistaminen
  - tietoisuus tieteellisten julkaisujen vertaisarviointiprosessista
  - tarvittavan tietomäärän hankkiminen
6. kyky järjestää, käyttää ja viestiä tietoa tilanteeseen sopivalla tavalla

- kirjallisuusviittausten käyttäminen raporteissa ja opinnäytetöissä
- henkilökohtaisen viitejärjestelmän kehittäminen
- informaation soveltaminen kyseiseen ongelmaan
- tehokas kommunikointi sopivalla menetelmällä
- tekijänoikeus- ja plagiointiseikkojen ymmärtäminen

7. tiedon soveltaminen ja uuden tiedon luominen entisen tiedon pohjalle. (SCONUL 1999.)

Seuraava kuvio havainnollistaa hyvin Seitsemän pilarin mallia.

KUVIO 2. Seitsemän pilarin malli. SCONUL 1999. Viitattu 25.11.2018.

SCONUL on päivittänyt mallin vuonna 2011, sekä vuonna 2015. Käsillä olevassa tutkielmassa päädyttiin kuitenkin esittelemään alkuperäinen Seitsemän pilarin malli, koska tutkielmassa on ollut tavoitteena tarkastella historian jatkumoa. Mallin ydinaines on pysynyt samanlaisena, mutta sitä on päivitetty vastaamaan nykyhetken tarpeisiin.

3.2.3 Kulthaun tiedonhankinnan prosessimalli

Carol Collier Kulthaun nimi nousee nopeasti pintaan, kun alkaa etsiä teoreettisempaa tietoa informaatiolukutaidosta. Kuhlthau teki urauurtavaa tutkimustyötä aiheeseen liittyen. Hän kirjoitti vuonna 1987 ilmestyneessä selvitystyössään, että nykyajan koulu ei voi enää mitenkään tarjota oppilaille kaikkia vastauksia heidän elämäänsä varten. Ihmisten on pystyttävä itse hankkimaan tarvitsemaansa tietoa, tunnistamaan olennainen tieto ja käyttämään sitä ongelmanratkaisussa. Kuhlthau sanoi aktiivista oppimista korostavan näkemyksensä informaatiolukutaidossa merkitsevän ”etevyyttä tutkivassa ongelmanratkaisussa” (”proficiency in inquiry”). (Kulthau 1987, 12-20.)

Kuhlthaun näkemys satoi ensimmäisenä informaatiolukutaidon oppimiseen. Hän näki omakohtaisen oppimisen ja asioiden selvittämisen informaatiolukutaidon ehdottomana edellytyksenä. Lisäksi hän ensimmäisenä liitti kirjaston käyttötaidot osaksi informaatiolukutaitoa. Kuhlthau toteaa, että informaatiolukutaidon vaatimus tarkoittaa käytännössä sitä, että oppikirjakeskeisestä opiskelusta siirrytään siihen, että opiskelijat oppivat itse käyttämään eri tietoresursseja. Kirjaston rooli on tehdä yhteistyötä koulun kanssa informaatiolukutaidon edistämiseksi. (Doyle 1994, 8-18, viitattu 16.8.2018.) Tätä roolia oppimisen mahdollistajana on myöhemmin pidetty keskeisenä asiana informaatiolukutaidon olemuksessa (Bawden 2001, 232).

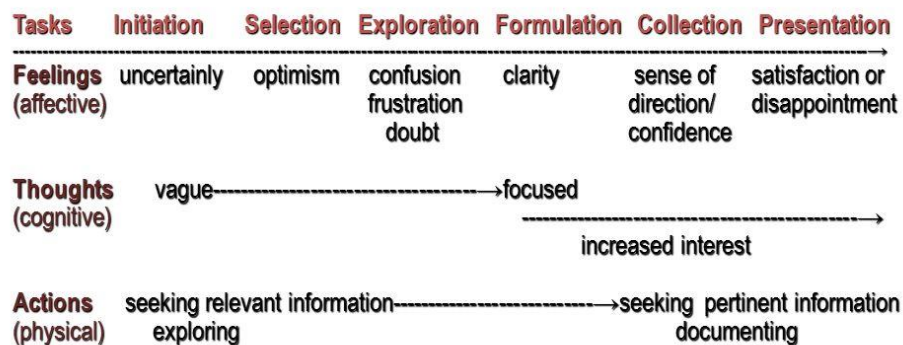
Kulthau julkaisi vuonna 1993 teoksen *Seeking meaning: a process approach to library and information services*. Se on konstruktivistinen analyysi oppimisesta, tiedonhankinnasta ja kirjaston roolista kyseisessä prosessissa. Kulthau teki pitkän aikavälin tutkimuksia sekä koululaisten että korkeakouluopiskelijoiden tiedonhaun oppimisesta. Kulthaun mukaan tiedonhaku on prosessi, jossa vaiheet seuraavat toisiaan, mutta aiempiin vaiheisiin voidaan aina palata prosessin edetessä. Hänen mukaansa tiedonhaussa ovat seuraavat kuusi vaihetta:

- aloitusvaihe. Henkilö huomaa tarvitsevansa tietoa ja kokee samalla epävarmuuden ja hämmennyksen tunteita
- aihepiirin yleinen valinta. Epävarmuuden tunteet vähenevät

- tutkimisvaihe. Aihetta selvitetään yleisellä tasolla ja tutkimukseen luodaan oma näkökulma. Useimmille prosessin vaikein vaihe, jolloin tunnetaan turhautumista ja epävarmuutta
- aiheen muotoutumisen vaihe. Syntyy oma lähestymistapa informaatioon ja myös tarkan otsikon valinta. Aiemmin kerättyä tietoa käsitellään, tulkitaan ja yhdistellään. Tämä vaihe koetaan käännekohtana ja tekijä kokee helpotuksen tunteita
- esityksen kokoamisen vaihe. Tietoa kerätään tietystä rajatusta aiheesta. Tekijän itseluottamus kasvaa tässä vaiheessa
- esitysvaihe. Materiaalin etsinnän lopettaminen ja kirjoitustyön aloittaminen. (Kulthau 1993, 35-52.)

Seuraava kuvio havainnollistaa hyvin Kulthaun tiedonhankinnan prosessimallia.

Model of the Information Search Process

Kuhlthau, C.C., Maniotes, L.K. & Caspari, A.K. (2007). *Guided Inquiry: Learning in the 21st Century*. Libraries Unlimited.

KUVIO 3. Kulthaun tiedonhankinnan prosessimalli. Viitattu 25.11.2018.

Kuvio visuaalistaa hyvin Kulthaun esittämän tiedonhankinnan prosessiluonteen. Prosessi on kuvattu aikajanana ja siihen on liitetty tiedonhakijan tunteet, ajatukset ja toiminta.

3.2.4 Eisenbergin & Berkowitzin The Big Six Skills- malli

Eisenberg & Berkowitz esittelivät The Big Six Skills-mallin vuonna 1993 teoksessaan Curriculum initiative: agenda and strategy for library media programs. He ovat rekisteröineet mallin tavaramerkiksi ja esittelevät sen kirjastonkäytön ja tiedonhakutaitojen opetussuunnitelmana.

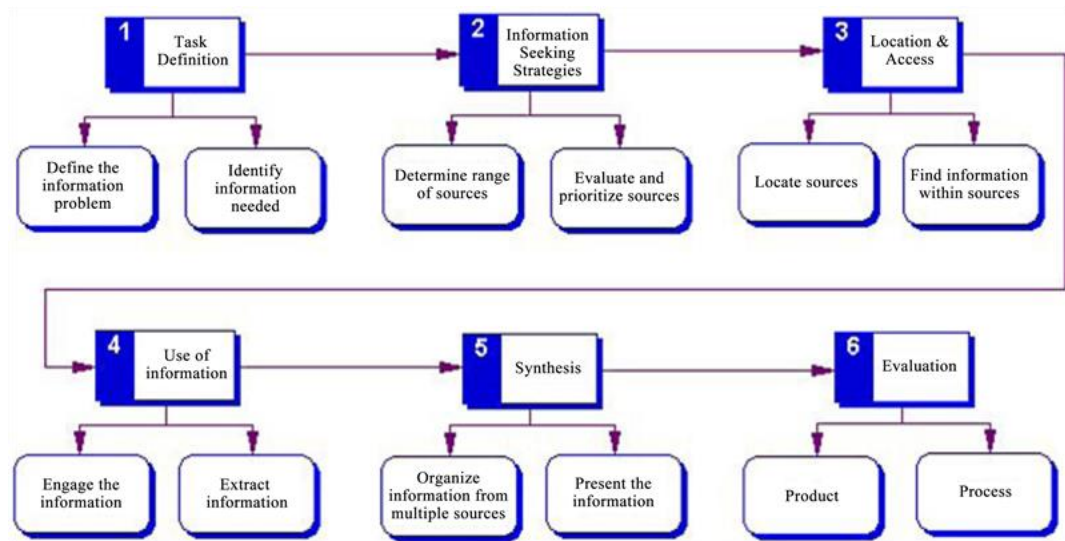
The Big Six Skills-malli on ongelmanratkaisun perusmalli. Mallin perusajatus on, että tiedonhakuun on olemassa yksinkertainen ja looginen lähestymistapa. Toinen lähtökohta mallille on Bloomin taksonomia kognitiivisten taitojen kehittymisestä. (Eisenberg & Bergowitz 1993, 99-102.) Malli perustuu käytännössä seuraaviin vaiheisiin:

1. Tietoisuus (knowledge): kyky toistaa asianmukainen tieto
2. Ymmärrys (comprehension): kyky osoittaa ymmärtäneensä tiedon
3. Sovellus (application): kyky muokata ja soveltaa tietoa ongelman ratkaisujen löytämiseksi
4. Analyysi (analysis): kyky erotella tiedosta eri elementtejä, jotta sen yksilölliset piirteet löytyvät
5. Synteesi (synthesis): kyky yhdistellä tietoa osatekijöiden välisten suhteiden paljastamiseksi tai uusien luomiseksi.
- 6 Arviointi (evaluation): kyky tehdä tiedosta arvioita ja päätöksiä, jotka perustuvat, joko ulkoisiin tai sisäisiin normeihin. (Eisenberg & Bergowitz 1993, 99-102.)

Kyseisessä mallissa tiedonhaku nähdään edellä mainittuna kuuden taidon sarjana (Eisenberg & Bergowitz 1993, 107-120). Mallin tavoitteena on systemaattisen lähestymistavan omaksuminen. Ideaalina olisi, että opiskelija pystyisi arvioimaan tiedonhakuprosessinsa vaiheita, joita ovat seuraavat:

1. Tehtävän määrittely
2. Tiedonhankinnan strategiat
3. Tiedon paikannus ja hankinta

4. Tiedon käyttö tiettyyn tarkoitukseen
5. Synteesi soveltuvassa esitysmuodossa
6. Tiedon, resurssien, strategioiden sekä toimintatapojen arviointi. (Eisenberg & Bergowitz 1995, 6-8.)

KUVIO 4. Eisenbergin & Bergowitzin the Big Six Skills- malli. Viitattu 25.11.2018.

Kuviossa havainnollistetaan selkeästi mallin kuusi vaihetta ja alalaatikoista löytyvät tarkemmat tehtävien kuvaukset ja selitykset.

3.2.5 Andrettan näkemyksiä

Susie Andretta on kirjoittanut useita monografioita sekä lukuisia julkaisuja ja artikkeleita liittyen informaatiolukutaitoon. Vuonna 2005 ilmestyi teos Information Literacy: A Practitioners Guide. Hän kuvailee siinä informaatiolukutaitoista ihmistä seuraavasti:

Andrettan määritelmän mukaan informaatiolukutaitoisella ihmisellä on kyky:

1. tunnistaa, rajata ja ilmaista tiedontarpeensa
2. etsiä informaatiota tehokkaasti ja tulokseksaasti
3. arvioida kriittisesti informaatiota, sekä vertailla informaation lähteitä ja kanavia
4. käyttää informaatiota tehokkaasti haluttuihin tarkoituksiin ja uuden tiedon rakentamiseen
5. ymmärtää informaation käyttöön liittyvät taloudelliset, juridiset ja eettiset näkökohdat. Osaa toimia niiden mukaan. (Andretta 2005, taulukko 3.1, liitteet A-C.)

Informaatiolukutaitoa on käsitteen syntymisestä alkaen määritelty monilla tavoilla, mutta nykyisin sen sisällöstä on jo keskeisiltä osin päästy yksimielisyyteen (Bawden 2001, 237). Malleissa ja standardeissa on paljon yhtäläisyyksiä ja ne tukevat toisiaan. Kulthaun prosessimallissa mukana ovat tunteet ja ajatukset sekä siinä korostuu oppijakeskeisyys. ACRL:n standardit ja SCONUL:in Seitsemän pilarin malli ovat todella kattavia. Ne kuvaavat tiedonhaun prosessin vaihe vaiheelta ja niissä otetaan huomioon myös informaation käyttöön liittyvät taloudelliset, juridiset ja eettiset näkökulmat. Samoin Andrettan kuvauksessa edellä mainitut seikat nousevat esiin.

4 INFORMAATIOLOKUTAITO SUOMESSA, SUHTEESSA MUIHIN UUSLUKUTAITOKÄSITTEISIIN JA KÄSITTEEN KÄYTTÖKELPOISUUS NYKYAJASSA

Uuslukutaitokäsitteissä on paljon päällekkäisyyttä, mutta niiden synty- ja kehitystausta on erilainen. Informaatiolukutaito on syntynyt informaatiotutkimuksen perinteestä ja siinä painottuu tiedonhankinnan ja käytön näkökulma. (Sormunen & Poikela 2008, 11.) Nämä näkökulmat korostuvat kirjastotyössä. Tässä luvussa tarkastellaan informaatiolukutaitoa Suomessa, suhteessa muihin uuslukutaitokäsitteisiin sekä pohditaan käsitteen käyttökelpoisuutta nykyajassa.

4.1 Informaatiolukutaito Suomessa

Helsingin yliopiston Opiskelijakirjasto järjesti vuonna 2000 kaksi seminaaria aiheesta kirjaston rooli verkko-opetuksessa. Berkeleyn yliopiston kirjastosta oli luennoimassa Patricia Davitt Maughan informaatiolukutaito-opetuksesta amerikkalaisissa yliopistokirjastoissa. Opiskelijakirjasto käännähti standardit suomeksi seminaarien jälkeen. Opiskelijakirjasto teki myös selvitystyön, olisivatko suomalaiset yliopistokirjastot halukkaita hyväksymään standardit oman tiedonhaun opetuksen perustaksi. Vuonna 2001 Opiskelijakirjasto julkaisi käännöksen ACRL:n informaatiolukutaitostandardeista nimellä Informaatiolukutaidon osaamistavoitteet yliopisto- ja korkeakoulutuksessa. (Priha ym. 2003, 6.) Näin informaatiolukutaito saapui Suomeen.

Suomessa on asetettu valtakunnallisella tasolla yleisille kirjastoille vaatimuksia tiedonhallintataitojen opetukselle. Kirjastolaki ja asetus määrittelevät yleisten kirjastojen toimintaa Suomessa. Jo vuoden 1998 Kirjastolaissa ja asetuksessa todetaan, että tavoitteena on edistää väestön yhtäläisiä mahdollisuuksia sivistykseen, kirjallisuuden ja taiteen harrastukseen, jatkuvaan tietojen, taitojen ja kansalaisvalmiuksien kehittämiseen, kansainvälistymiseen, sekä elinikäiseen oppimiseen (Kirjastolaki 1998, viitattu 14.6.2018).

Vuoden 2017 kirjastolaissa korostuu vielä voimakkaammin monipuolisen lukutaidon edistäminen ja mahdollisuus elinikäiseen osaamisen kehittämiseen. Vuoden 2017 Kirjastolain ja asetuksen mukaan tavoitteena on edistää:

1. väestön yhdenvertaisia mahdollisuuksia sivistykseen ja kulttuuriin
2. tiedon saatavuutta ja käyttöä
3. lukemiskulttuuria ja monipuolista lukutaitoa
4. mahdollisuuksia elinikäiseen oppimiseen ja osaamisen kehittämiseen
5. aktiivista kansalaisuutta, demokratiaa ja sananvapautta. (Kirjastolaki 2017, viitattu 7.9.2018.)

Tavoitteen toteuttamisessa lähtökohtina ovat yhteisöllisyys, moniarvoisuus ja kulttuurinen moninaisuus (Kirjastolaki 2017, viitattu 7.9.2018).

Yleisissä kirjastoissa sovelletaan ACRL:n julkaisemia suomennettuja osaamistavoitteita. Tarkoituksena on, että ne soveltuisivat kaikkiin oppimisympäristöihin ja koulutustasoille. (Priha ym. 2003, 47.) Suomessa on myös 2000-luvulla paljon tutkittu tiedonhaun opettamista eri kouluasteilla. Tutkimukset pohjautuvat enimmäkseen Kulthaun sekä Eisenbergin & Bergowitzin malleihin. (Priha ym. 2003, 32.)

Esimerkkinä tiedonhaun opetuksesta sekä koulujen ja kirjastojen välisestä yhteistyöstä voidaan mainita Oulun kaupunginkirjaston Kirjastoreitti. Se on Oulun kaupunginkirjaston, Oulun esiopetuksen, perusasteen koulujen ja lukioiden yhdessä suunnittelema toimintamuoto. Tavoitteena on lasten ja nuorten informaatiolukutaidon tukeminen sekä lukemaan innostaminen että monipuolisten tiedonhankintataitojen saavuttaminen ja ylläpitäminen. (Oulun kaupunginkirjasto 2018, viitattu 25.11.2018.) Niemitalon mukaan tiedonhaun opetuksen pohjana käytetään Eisenbergin & Bergowitzin The Big Six Skills-mallia (Niemitalo, puhelinkeskustelu 9.11.2018).

Alla oleva kuvio havainnollistaa hyvin Kirjastoreitin vaiheet.

Kuvio 5. Kirjastoreitti. Oulun kaupunginkirjasto, 2018. Viitattu 25.11.2018.

4.2 Informaatiolukutaidon suhde muihin uuslukutaitokäsitteisiin

Informaatiolukutaito on käsitteenä hankala ja monitulkintainen. On mahdotonta puhua informaatiolukutaidosta ilman jonkinlaista rajanvetoa muihin uuslukutaitokäsitteisiin. Käsitteiden kirjavuus on hämmentävää. Välillä puhutaan mediakasvatuksesta ja toisinaan medialukutaidosta, monilukutaidosta tai digitaalisesta lukutaidosta. Onko näiden käsitteiden sisällöissä eroja vai tarkoitetaanko niillä samaa asiaa.

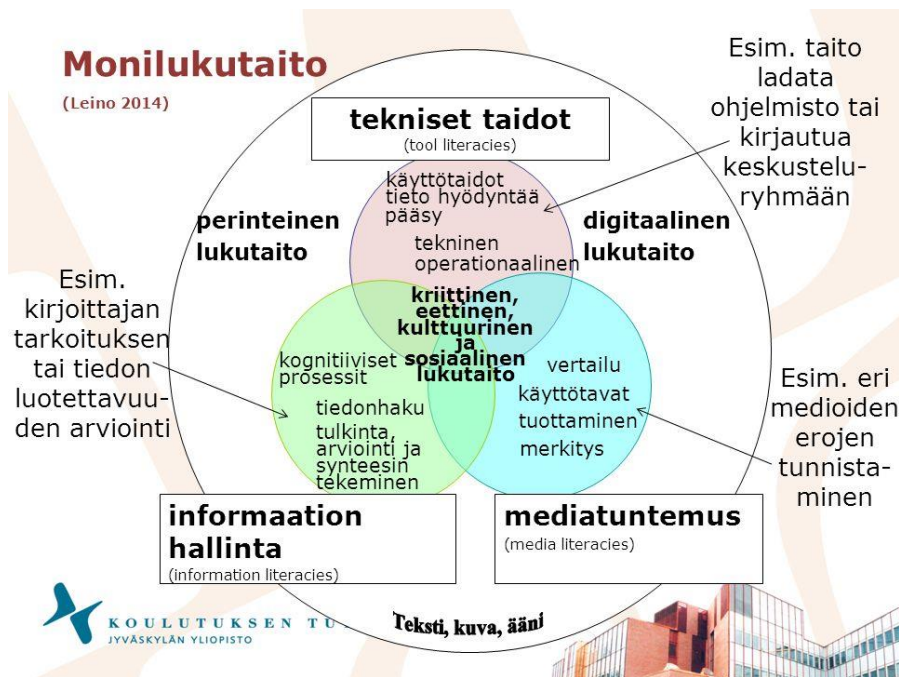
Ahon näkemyksen mukaan informaatiolukutaito on yläkäsite, johon sisältyy muita lukutaitoja, kuten medialukutaito ja verkkolukutaito (Aho 2005, 5). Informaatiotutkimuksen alan tutkijoiden näkemyksen mukaan informaatiolukutaidon käsite kattaa kaikki muut käsitteet. Siihen sisältyy myös nykyajan vaatimusten mukaisesti muun muassa medialukutaito ja digitaalinen lukutaito. Mediakasvatustutkijoiden mukaan informaatiolukutaito on yksi mediakasvatuksen ilmiöistä (Kynäslahti, Vesterinen & Tella 2007, 73). Eri tieteenaloilla painotetaan oman tutkimusalan käsitteistöä, vaikka tutkimusaiheet ovat yhteisiä. Haasioiden näkemyksen mukaan informaatiolukutaito on osa medialukutaitoa tai käsitteet ovat lähes identtiset. (Haasio & Haasio

2008, 131). Näkemyksiä on siis lukuisia. Määritelmien sisällöt ovat kuitenkin hyvin samantapaisia eli samaa aihetta käsitellään ja lähestytään hiukan eri näkökulmista.

Sallménin mukaan yleisissä kirjastoissa medialukutaitoa ja informaatiolukutaitoa on pidetty kahtena erillisenä lukutaitona. Niiden opetusta on myös eriytetty. (Sallmén 2016, 3, viitattu 14.6.2018). Informaatiolukutaidon opetusta annetaan yleisesti aikuisille asiakkaille. Medialukutaidon opetusta taas annetaan lapsille ja nuorille. Sallménin mukaan kirjastoissa käytetty termi informaatiolukutaito ei ole juurikaan käytössä kouluissa. Hänen mukaansa olisikin tärkeää kartoittaa, millaisia lukutaitojen käsitteitä kirjastoissa ja kouluissa käytetään ja mitä samankaltaisuuksia löytyy, jotta puhuttaisiin yhteisellä kielellä. (Sallmén 2016, 3.) Yhteisen kielen löytyminen olisi ehdottoman tärkeää. Tällä hetkellä käytettävissä termeissä ja niiden tulkinnassa esiintyy kirjavuutta.

Sallménin mukaan uudessa perusopetuksen opetussuunnitelmassa käytetty termi monilukutaito on suurelta osin otettu käyttöön myös kirjastoissa ja sen myötä informaatiolukutaidon käyttö on selkeästi vähentynyt (Sallmén 2016, 4). Monilukutaidon yhtenä esikuvana on englanninkielinen termi ”multiliteracy”. Luukan määritelmän mukaan monilukutaito tarkoittaa taitoa tuottaa ja tulkita erilaisia tekstejä, taitoa toimia tekstien kanssa erilaisissa tilanteissa ja erilaisia tehtäviä varten. Se on kykyä hankkia, muokata, tuottaa, esittää ja arvioida tietoja eri muodoissa ja erilaisten välineiden avulla. (Luukka 2013, 2, viitattu 19.6.2018). Tämä eroaa informaatiolukutaidosta tiedon tuottamisen osalta. Sitä ei ole yleisesti mainittu informaatiolukutaidon määritelmässä.

Seuraava Kaisan Leinon kuvio havainnollistaa hyvin monilukutaidon sisältöä.

KUVIO 6. Monilukutaito. Kaisa Leino, 2014. Viitattu 25.11.2018.

Monilukutaidon määritelmä on todella kattava ja se pitää sisällään tämän hetken tietoyhteiskunnan vaatimukset kyseessä olevan aiheen hallinnasta.

Käsitteiden kirjavuus on herättänyt hämmennystä, mutta informaatiolukutaidon katsotaan yleisesti kattavan kaikki monilukutaidossakin määritellyt osa-alueet. Käsitteen sisältö on vuosien varrella laajentunut eli alan tutkijoiden mukaan informaatiolukutaito pitää muut uuslukutaitokäsitteet sisällään. Näkemyseroja toki on.

4.3 Käsitteen informaatiolukutaito käyttökelpoisuus nyky-yhteiskunnassa

Informaatiolukutaito on otettu käsitteenä käyttöön 1970-luvun Yhdysvalloissa. Länsimaiset yhteiskunnat olivat käsitteen syntyaikoihin kuitenkin varsin erilaisia verrattuna nykyhetkeen. Teknologia ja tietotekniikka ovat kehittyneet huikasti viimeisinä vuosikymmeninä. 2000-luvun

digitalisoituneessa yhteiskunnassa informaatiolukutaidon vaatimukset ovat muuttuneet merkittävästi. Voiko sama käsite olla siis edelleen käyttökelpoinen?

Zurkowskin vuoden 1974 määritelmän mukaan informaatiolukutaitoinen ihminen on oppinut tekniikat ja taidot käyttämään laaja-alaisesti sekä primäärisiä tiedonlähteitä että informaatiotyökaluja tiedonhankintaansa. Informaatiolukutaidon ydinainekset ovat pysyneet samanlaisina, mutta käsite on laajentunut ja tarkentunut vuosien kuluessa.

Informaatiolukutaitoon on käsitteenä kohdistettu huomattavaa kritiikkiä. Vaikka informaatiolukutaidon määrittely on nykyään käytännössä vakiintunut, niin esimerkiksi Seamansin mielestä käsite on luonteeltaan niin epäselvä, että sisällön ymmärtäminen vaatii asian selittämistä erikseen. Hänen näkemyksensä mukaan informaatiolukutaito tarkoittaa lyhyesti kykyä ymmärtää informaatiota. Siksi hän kyseenalaistaa käsitteen lukutaito termin. (Seamans 2012, 223—224.)

Vuonna 2011 järjestettiin Lontoossa vuosittainen LILAC konferenssi (the information literacy conference). Andretta on kirjoittanut konferenssissa pidettyjen esitysten ja käytyjen keskustelujen pohjalta artikkelin Information literacy: a term whose time has passed. Osa puhujista suhtautui varauksella termiin "literacy". Perustelut olivat samantapaisia kuin Seamansilla. Bruce oli myös kieltäytynyt käyttämästä termiä information literacy kirjansa otsikossa ja päätyi nimeen Informed learning (Andretta 2011, 1, viitattu 16.8.2018). Kuitenkin kaiken kritiikin jälkeen informaatiolukutaito- käsite nähtiin tukevana perustana ja runkona aiheen käsittelyyn. Esityksissä korostettiin, että on tärkeää painottaa oppijakeskeisyyttä, teknologia kyvykkyyttä ja tutkijamaista asennetta lukutaitoon eli ei vain peruslukutaitoa ja kirjoittamista (Andretta 2011, 4). Alan tutkijat näkivät siis käsitteen edelleen käyttökelpoisena. Käsitteellä on niin vankka perusta, että se on hyvä pohja aiheen käsittelyyn. On ensisijaisen tärkeää sitoa informaatiolukutaito oppimiseen ja tutkijamaiseen asenteeseen suhtautumisessa lukutaitoon.

Sallménin mukaan vuonna 2014 uutta perusopetuksen opetussuunnitelmaa työstäessä, uudeksi lukutaitokäsitteeksi ehdolla olivat muun muassa informaatiolukutaito ja monilukutaito (Sallmén 2016, 4). Siihen valittiin monilukutaito, koska se on käsitteenä laajempi. Monilukutaito perustuu

laaja-alaiseen käsitykseen tekstistä (Kupiainen & Kulju & Mäkinen 2015, 16, viitattu 25.11.2018).
Aika näyttää, mitä termiä käytämme tulevaisuudessa.

5 JOHTOPÄÄTÖKSET

Tutkimuksessa käsitelty problematiikka on ollut esillä keskusteluissa kirjastoalan ihmisten kanssa. Aihe on tärkeä ja ajankohtainen tässä hetkessä, koska informaatiotulva on niin valtava. Erilaista dataa ja tietoa on saatavissa verkossa ja painettuna. On olennaisen tärkeää kyetä erottamaan laadukas ja luotettava materiaali esimerkiksi vale uutisista ja trollauksesta. Tasaisesti kuulemme informaatiiosodasta ja uhista. Nykyajan yhteiskunnassa laadukas luku- ja kirjoitustaito ovat ehdottoman tärkeitä taitoja, lukutaito vielä laajemmassa muodossa eli informaatiolukutaito.

Informaatiolukutaito on laaja aihe. Käsite herättää paljon tunteita kirjastoalan ihmisten keskuudessa. Kirjastoalan työntekijöiden parissa käsitteeseen on suhtauduttu ajoittain epäilevästi ja sitä on pidetty vaikeasti ymmärrettävänä. Se ei kerro asiakkaille juuri mitään. Informaatiolukutaitoinen ihminen ei tiedä itse olevansa informaatiolukutaitoinen. Käsite on tässä mielessä maallikoille vieras. Se on merkittävä vain informaatiotutkimuksen oppiaineen sisällä eli alan tieteellisissä keskusteluissa, kirjoituksissa ja tutkimuksissa. Johtopäätöksenä voidaan siis todeta, aiemmin viitatus Sallménin (2016) tutkimusta puoltaen, että teoria ja käytäntö eivät aina kohtaa kirjastokentällä.

Tässä tutkielmassa on ollut tavoitteena selvittää informaatiolukutaito käsitteen syntyä ja historiaa. Tutkielmassa on kyetty jäljittämään käsitteen syntyperä ja taustat, ennen muuta milloin ja millaisessa yhteydessä käsite on mainittu ensimmäisen kerran. Käsitteen juuret löytyvät Yhdysvalloista ja siellä aiheesta onkin tehty paljon tieteellistä tutkimusta sekä luotu viralliset standardit informaatiolukutaidon sisällöstä.

Tutkielman yhtenä tehtävänä on ollut käsitteen informaatiolukutaito määrittely. Tässä tutkielmassa on esitelty kuuluisimmat teoriat ja viralliset standardit, joita Suomessa sovelletaan. Eri maissa ja alueilla näitä standardeja on sovellettu omien tarpeiden mukaan. Tavoitteena on ollut myös selvittää, onko käsitteestä informaatiolukutaito määritelmällistä yksimielisyyttä alan tutkijoiden keskuudessa. On käynyt ilmi, että tänä päivänä käsitteen sisällöstä on päästy yhteisymmärrykseen, mutta aluksi alan tieteellisellä tutkimuskentällä on oltu eri linjoilla.

Informaatiolukutaidon 1990-luvulla syntyneet määritelmät, Kulthaun tiedonhankinnan prosessimalli ja Eisenbergin & Bergowitzin the Big Six Skills-malli, ovat edelleen voimissaan ja käytettyjä. Kulthaun malli on niin perustavanlaatuinen ja kattava, että se kestää hyvin aikaa. Se on sovellettavissa ja tulkittavissa moniin eri käyttötarkoituksiin. Tiedonhaun voikin todeta etenevän juuri, kuten Kulthau on kuvaillut eli prosessina. Hän on liittänyt prosessiin tunteet, jotka allekirjoittanut voi itsekin tämän tutkielman tehneenä vahvistaa oleelliseksi osaksi tiedonhaun prosessia. Tiedonhaun alun epävarmuudesta ja hämmennyksestä on edetty valmistuvaan tutkielmaan ja onnistumisen tunteisiin. Klassikkoteoriat pitävät tässä mielessä pintansa, vaikka teknologiaympäristö muuttuu. Kyse on tiedonhaun prosessista, ei niinkään välineistä, millä tiedonhaku tehdään.

Työn tavoitteena on niin ikään ollut tehdä rajanvetoa eri uuslukutaitokäsitteiden välillä. Tutkielmassa on pohdittu informaatiolukutaito käsitteen suhdetta muihin uuslukutaitokäsitteisiin. Lähtökohtana on ollut selvittää, puhutaanko samasta asiasta vai onko sisällöissä eroja. Tutkimuksessa osoitetaan, että analyysin kohteena olevilla uuslukutaitokäsitteillä tarkoitetaan enimmäkseen samaa asiaa, mutta niitä käytetään eri yhteyksissä eri puolia painottaen. Informaatiotutkimuksen oppiaineen sisällä käsitteen määrittelyssä on päästy yksimielisyyteen, mutta eri tieteenalojen välillä puhutaan samasta asiasta eri käsitteillä, esimerkiksi mediatutkimuksen oppiaineessa puhutaan luonnollisesti mediakasvatuksesta. Samoin yleisissä kirjastoissa käytetään informaatiolukutaitoa aikuisten tiedonhaun opetuksen yhteydessä, kun taas lasten tiedonhaun opetuksessa puhutaan medialukutaidosta. Yhä lisääntyvässä määrin käytetään myös käsitettä monilukutaito. Kuitenkin kyse on samasta asiasta. Kohdeyleisö ja asiayhteys vaikuttavat oleellisesti siihen, millä käsitteellä aihetta lähestytään.

Tutkielmassa on täältä perustalta pohdittu myös informaatiolukutaito käsitteen nykyistä validiutta. Se on edelleenkin tämän päivän tietoyhteiskunnassa käyttökelpoinen, vaikka rinnalle on tullut muita käsitteitä. Aika näyttää, miten tälle käsitteelle käy. Käytetäänkö sitä edelleen kirjastoissa tai yliopistoissa vai näkyykö käsite vain esimerkiksi vanhemmissa julkaisuissa. Informaatiotutkimuksen oppiaineessa termi on vakiintunut ja kuuluu perusanastoon, mutta kirjastoissa saatetaan käyttää muita termejä. Tutkielmassa on osoitettu, että tässä mielessä teoria ja käytäntö eivät aina kohtaa. Kirjastoissa saatetaan käyttää ihan eri termejä kuin tieteellisessä tutkimuksessa oman alan sisällä. Samoin koulujen ja kirjastojen välisessä yhteistyössä puhutaan välillä samasta asiasta, mutta eri termeillä. Kouluissa suositaan mediakasvatus termiä, kun taas kirjastoissa puhutaan informaatiolukutaidosta tai yhä lisääntyvässä määrin monilukutaidosta. Informaatiotutkimuksen alan tutkijat katsovat kuitenkin, että

informaatiolukutaidolla on käsitteenä niin tukeva perusta, että se muodostaa hyvän rungon aiheen käsittelyyn. Heidän näkemyksensä mukaan informaatiolukutaito kattaa kaikki muut uuslukutaitokäsitteet.

Tältä perustalta aihetta käsittelevän jatkotutkimuksen aiheena voidaankin nähdä sen selvittäminen, mitä käsitteitä käytetään puhuttaessa informaatiolukutaidosta yleisissä kirjastoissa, tieteellisissä kirjastoissa ja kouluissa. Tällä hetkellä termien käytössä on kirjavuutta, samasta asiasta puhutaan eri nimillä. Tulevan tutkimuksen onkin syytä pureutua tähän käsitteiden kirjavuuteen.

LÄHTEET

Aho, R. 2005. Etsien löytää, ajatellen oppii: informaatiolukutaidon edistäminen Keski-Pohjanmaan ammattikorkeakoulussa. Kokkola: Keski-Pohjanmaan ammattikorkeakoulu.

ALA. 1989. Presidential Committee on Information Literacy. Final Report. Chicago. American Library Association. Viitattu 29.8.2018. <http://www.ala.org/acrl/publications/whitepapers/presidential>.

ALA. 2001. A Library advocate guide to building information literate communities. Chicago. American Library Association. Viitattu 29.8.2018. <https://www.ala.org/ala/advocacybucket/informationliteracy.pdf>.

ACRL. 2000. Information literacy standards for higher education. Association of College and Research Libraries. Viitattu 29.8.2018.

<http://www.ala.org/Template.cfm?Section=Home&template=/ContentManagement/ContentDisplay.cfm&ContentID=33553>.

ACRL 2000. Kuvio 1. Standardit. Viitattu 25.11.2018. <https://image.slidesharecdn.com/ilstandards-111002130129-phpapp02/95/information-literacy-standards-models-18-728.jpg?cb=1317561431>.

ACRL. 2001. Objectives for information literacy instruction: a model statement for academic libraries. Association of College and Research Libraries. Viitattu 29.8.2018.

<http://www.ala.org/acrl/standards/objectivesinformation>.

Andretta, S. 2005. Information Literacy: A Practitioner's Guide. Oxford: Chandos Publishing.

Andretta, S. 2011. Information literacy: a term whose time has passed? Journal of Information Literacy, 5(1), pp.1-4. Viitattu 16.8.2018. <file:///C:/Users/Suvi/Downloads/1630-1-9083-1-10-20131128.pdf>.

Bawden, D. 2001. Information and Digital Literacies: A Review of Concepts. *Journal of Documentation* 57 (2), 218-259. Viitattu 16.8.2018. <file:///C:/Users/Suvi/Downloads/informationanddigitalliteracies.pdf>.

Bruce, C. 2000. Information literacy research: dimensions of the emerging collective consciousness. *Australian Academic and Research Libraries* 31 (2), 91-109. Viitattu 16.8.2018. <https://www.tandfonline.com/doi/pdf/10.1080/00048623.2000.10755119?needAccess=true>.

Doyle, C. 1994. *Information Literacy in an Information Society: A Concept for the Information Age*. Syracuse, NY: ERIC Clearinghouse on Information & Technology. Viitattu 16.8.2018. <https://files.eric.ed.gov/fulltext/ED372763.pdf>.

Eisenberg, M. & Bergowitz, R. 1993. *Curriculum initiative: an agenda and strategy for library media programs*. Norwood: Ablex Publishing.

Eisenberg, M. & Bergowitz, R. 1995. *Information problem solving: The Big Six Skills- approach to library & information skills instruction*. Norwood: Ablex Publishing.

Eisenberg, M. & Bergowitz, R. Kuvio 3. The Big Six Skills. Viitattu 24.11.2018. http://www.ala.org/aasl/sites/ala.org.aasl/files/content/aaslpubsandjournals/slr/vol6/SLMR_BigSixInfoSkills_V6.pdf.

Haasio, A. & Haasio, M. 2008. *Pulpetit virtuaalivirrassa*. Helsinki: BTJ Kustannus.

Haasio, A. & Savolainen, R. 2004. *Tiedonhankintatutkimuksen perusteet*. Helsinki: BTJ Kustannus.

Informaatiolukutaidon osaamistavoitteet yliopisto- ja korkeakoulutuksessa. Helsinki 2001. Helsingin yliopiston Opiskelijakirjasto. Viitattu 14.6.2018. <http://www.helsinki.fi/infolukutaito/ILopetus/osaamistavoitteet.html>.

Kirjastolaki ja asetus 2017. Finlex. Viitattu 7.9.2018.
<https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2016/20161492#P3>.

Kirjastolaki ja asetus 1998. Finlex. Viitattu 14.6.2018.
<https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/kumotut/1998/19980904>.

Kiukaanniemi, K. 2014. Informaatiolukutaito: monifasettinen käsiteanalyysi. Oulun ammattikorkeakoulu. Kirjasto- ja tietopalvelun tutkinto-ohjelma. Opinnäytetyö. Viitattu 14.6.2018.
http://www.theseus.fi/bitstream/handle/10024/72261/Kiukaanniemi_Kyosti.pdf?sequence=1&isAllowed=y.

Kuhlthau, C. 1987. Information Skills for an Information Society: A Review of Research. Syracuse, NY: Syracuse University. Viitattu 14.6.2018. <https://files.eric.ed.gov/fulltext/ED297740.pdf>.

Kuhlthau, C. 2004. Kuvio 3. Tiedonhankinnan prosessi- malli. Viitattu 24.11.2018.
<http://wp.comminfo.rutgers.edu/ckuhlthau2/wp-content/uploads/sites/185/2016/02/modelofISP.png>.

Kuhlthau, C. 1993. Seeking meaning: a process approach to library and information services. Norwood: Ablex Publishing.

Kupiainen, R., Kulju, P., Mäkinen, M. (2015). Mikä monilukutaito? Teoksessa T. Kaartinen (toim.) Monilukutaito kaikki kaikessa. Tampere: Tampereen yliopiston normaalikoulu. Viitattu 25.11.2018.
http://tampub.uta.fi/bitstream/handle/10024/98047/monilukutaito_kaikki_kaikessa_2015.pdf?sequence=1&isAllowed=y.

Kynäslahti, H., Vesterinen, O., Tella, S. 2007. Mediakasvatuksen näkökulma informaatiolukutaitoon. Teoksessa A. Nevgi (toim.) Informaatiolukutaito yliopisto-opetuksessa. Helsinki: Helsinki University Press, s. 71-80.

Leino, Kaisa. Kuvio 6. Monilukutaito. Viitattu 24.11.2018.

<https://kirjastopolkumikkeli.files.wordpress.com/2015/08/uusi-yhteistyc3b6suunnitelma-versio-2-1.pdf>.

Luukka, M.-R. 2013. Opetussuunnitelmat uudistuvat: tekstien lukijasta ja kirjoittajasta monilukutaituriksi.

Kieli, koulutus ja yhteiskunta, joulukuu 2013. Viitattu 19.6.2018.

<https://www.kieliverkosto.fi/fi/journals/kieli-koulutus-ja-yhteiskunta-joulukuu-2013/opetussuunnitelmat-uudistuvat-tekstien-lukijasta-ja-kirjoittajasta-monilukutaituriksi>.

Niemitalo, J. 2018. Tutkintovastaava, Oulun ammattikorkeakoulu. Puhelinkeskustelu 9.11.2018.

Oulun kaupunginkirjasto. 2018. Kirjastoreitti. Viitattu 25.11.2018. <https://www.ouka.fi/oulu/kirjastoreitti>.

Oulun kaupunginkirjasto. 2018. Kuvio 5. Kirjastoreitti. Viitattu 25.11.2018.

https://www.ouka.fi/image/image_gallery?uuid=35f27c1f-d140-4085-a43c-8f4376734ba2&groupId=1958741&t=1448369038512.

Priha, L., Santala, J., Sipilä, K. 2003. Informaatiolukutaito: haaste koulujärjestelmille. Teknillinen korkeakoulu, Koulutuskeskus Dipoli.

Sallmén, P. 2016. Kirjasto mediakasvatuksen kolmantena tilana. Tampereen yliopisto. Mediakasvatus. Pro gradu- tutkielma. Viitattu 14.6.2018. <https://tampub.uta.fi/bitstream/handle/10024/99643/GRADU-1472801889.pdf?sequence=1>.

Sallmén, P. 2009. Mediakasvatusta vai mediasivistystä kirjastosta. Teoksessa S. Verho (toim.) Mediakasvatus kirjastossa. Helsinki: BTJ Kustannus, 9-26.

Salminen, A. 2011. Mikä kirjallisuuskatsaus? Johdatus kirjallisuuskatsauksen tyyppeihin ja hallintotieteellisiin sovelluksiin. Vaasa: Vaasan yliopiston julkaisuja. Viitattu 14.6.2018. https://www.univaasa.fi/materiaali/pdf/isbn_978-952-476-349-3.pdf.

SCONUL. 1999. Information Skills in Higher Education. Viitattu 14.6.2018.
https://www.sconul.ac.uk/sites/default/files/documents/Seven_pillars2.pdf.

SCONUL. 1999. Kuvio 2. Seitsemän pilarin malli. Viitattu 24.11.2018.
<https://www.sconul.ac.uk/sites/default/files/documents/coremodel.pdf>.

Seamans, N. 2012. Information Literacy Reality Check. Teoksessa Wilkinson, C. & Bruch, C. (toim.) Transforming Information Literacy Programs: Intersecting Frontiers of Self, Library Culture, and Campus Community. Chicago, IL: Association of College and Research Libraries, 221-244.

Sormunen, E. & Poikela, E. 2008. Informaatiolukutaito ja oppiminen. Teoksessa E. Sormunen & E. Poikela (toim.) Informaatio, informaatiolukutaito ja oppiminen. Tampere: Tampere University Press, 9-30.